दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता

सिर्जना कुमारी रावत
परीक्षा क्रमाङ्क : २८७१०४२२/०७३
त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-४२५-२२६-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा,
स्नातकोत्तर तह, चौथो सत्रअन्तर्गतको नेपा.शि. ५४४
पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०७५/२०१८

प्रतिवद्धता पत्र

यस शोध प्रतिवेदनभित्रका प्राथमिक सामग्रीहरू कहीं कतैबाट साभार गरिएका छैनन् । साभार गरिएका सामग्रीहरूको सन्दर्भाङ्कन दिइएको छ । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका छैनन् । तसर्थ यो शोध प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

सिर्जना कुमारी रावत

मिति : २०७५/०२/१३

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरकी छात्रा सिर्जना कुमारी रावतले *दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता* शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा रही तयार पार्नु भएको छ । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

उपप्रा. गीता खनाल

(शोध निर्देशक)

मिति : २०७५/०२/१५

May 29, 2018

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यक्रमका निम्ति यस सङ्कायतर्फकी छात्रा सिर्जना कुमारी रावतद्वारा *दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता* शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क.सं.	नाम	दस्तखत
१.	प्रा.डा.रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)	....
२.	प्रा.डा. शर्वराज आचार्य (शोध विशेषज्ञ)	....
३.	उपप्रा. गीता खनाल (शोधनिर्देशक)	....

मिति : २०७५/०३/०७

Jun 21, 2018

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत *दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता* शीर्षकको शोधपत्र आदरणीय गुरू उपप्रा. गीता खनालको निर्देशनमा रही तयार पारिएको हो । यस कार्यलाई अगाडि बढाउन अनेकौं व्यस्तताका बाबजुद पनि कुशल निर्देशन, सल्लाह, सुझाव एवम् उत्साहवर्धक प्रेरणा दिनुहुने शोधनिर्देशक उपप्रा. गीता खनालप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै शोधकार्यलाई आधिकारिक रूपमा अगाडि बढाउन शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्न अनुमति दिनुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरू प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईप्रति पनि हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा शीर्षक चयनदेखि यस कार्यलाई अन्तिम रूप प्रदान गर्दासम्म सहयोग पुऱ्याउनु हुने नेपाली भाषा शिक्षा विभागका गुरूहरू प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी, डा.राजेन्द्र खनाल, लगायत विभागका सम्पूर्ण गुरू तथा गुरू आमाहरूप्रति श्रद्धापूर्वक हृदयदेखि नै आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्दा प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने आफन्तजन तथा मित्रहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । साथै प्रस्तुत अध्ययनका लागि विद्यार्थी उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण प्रतिनिधि विद्यालय परिवारलाई र विद्यार्थी भाइ बहिनीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्त्यमा सम्पूर्ण रूपमा शोधकार्यलाई छिटो छरितो तरिकाले शुद्ध रूपमा टङ्कन गरिदिनु हुने 'जी' कम्प्युटर सेन्टरलाई विशेष धन्यवाद दिँदै प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका निमित्त त्रि.वि.नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति : २०७५/०३/०७

सिर्जना कुमारी रावत

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

शोधसार

प्रस्तुत शोधको शीर्षक *दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा आधधारित रहेर तयार पारिएको हो । प्रस्तुत अध्ययनका उद्देश्यहरू कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति पहिचान गर्नु, लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति पहिचान गर्नु रहेका छन् । यस अध्ययनमा सामग्री सङ्कलनका लागि क्षेत्रीय अध्ययन विधिलाई उपयोग गरिएको छ । विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई प्रतिशताङ्क, मध्यमान, मानक विचलनका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

श्रुतिलेखनका लागि अनुच्छेद, शब्द, वाक्य जस्ता सामग्रीहरू भनी विद्यार्थीलाई सुनेर लेख्न लगाई सामग्री सङ्कलन गरिएको छ र परीक्षणको आधार तय गरी उत्तर पुस्तिका परीक्षण गरिएको छ । प्राप्ताङ्कको तथ्याङ्कलाई तालिकाबद्ध गरी एकल तथा तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ । तालिकाबद्ध गरिएको तथ्याङ्कलाई अझ स्पष्ट पार्नको लागि स्तम्भ चित्र, वृत्तचित्रद्वारा अझ प्रस्ट पारिएको छ । समग्रमा दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता ठिकै रहेको देखिन्छ । त्यस्तै मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमतालाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । त्यस्तै लैङ्गिकताका आधारमा हेर्दा छात्राको भन्दा छात्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा मध्यमानलाई आधार बनाउँदा दोस्रो भाषी विद्यार्थीको भन्दा नेपाली भाषी विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । मानक विचलनका आधारमा हेर्दा नेपाली भाषी विद्यार्थीको भन्दा दोस्रो भाषी विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ । समग्रमा दैलेख जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमता ठिकै रहेको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा संस्थागत विद्यालयको, छात्राको भन्दा छात्रको र दोस्रोभाषीको तुलनामा नेपाली भाषी विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमता राम्रो रहेको देखिन्छ ।

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ अध्ययनको परिचय १
१.२ समस्या कथन २
१.३ अध्ययनको उद्देश्य ३
१.४ अध्ययनको सान्दर्भिकता र औचित्य ३
१.५ अध्ययनको सीमा ४
१.६ शोधपत्रको रूपरेखा ५

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा ६
२.१.१ पुस्तक समीक्षा ६
२.१.२ शोध समीक्षा ९
२.२ सैद्धान्तिक अवधारणा १४
२.२.१ श्रुतिका प्रकार १५
२.२.२ श्रुतिलेखन शिक्षणको आवश्यकता १६
२.२.३ श्रुतिलेखन शिक्षणको महत्त्व र प्रयोजन १७
२.२.४ श्रुति शिक्षणका कार्यकलाप १७
२.२.५ श्रुतिलेखन कार्यकलापले भाषिक सिप विकासमा पार्ने प्रभाव २२
२.२.६ श्रुतिलेखन कार्यमा विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिका क्षेत्रहरू २३
२.२.७ श्रुतिलेखन गराउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू २३

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा २४
३.२ सामग्री सङ्कलन विधि २४
३.२.१ क्षेत्रीय अध्ययन विधि २४

३.२.१.१ जनसङ्ख्या पहिचान २४
३.२.१.२ प्रतिनिधि नमुना २४
३.३ सामग्री निर्माण र तथ्याङ्क सङ्कलन २५
३.४ परीक्षण कार्यन्वयन २५
३.५ व्याख्या तथा विश्लेषण २६

अध्याय-चार

समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति

४.१ समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको प्राप्ताङ्कको विवरण २८
४.२ समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमतामा मध्यमान र मानक विचलनको विवरण ३०

अध्याय पाँच

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति

५.१ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन ३२
५.१.१ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमतामा मध्यमान र मानक विचलनको विवरण ३४
५.२ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन ३५
५.२.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ३८
५.३.१ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति ३९
५.३.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ४२

अध्याय छ

लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण

६.१ लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति ४४
६.१.१ छात्र विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ४४
६.१.१.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ४७
६.१.२ छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ४८

६.१.२.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ५०

६.१.३ लैङ्गिकताका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलना ५१

६.१.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक विवरण ५३

६.२ भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति ५४

६.२.१ नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति ५४

६.२.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति ५७

६.२.२ दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति ५८

६.२.२.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ६०

६.३ भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा नेपालीभाषी तथा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन ६१

६.३.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपालीभाषी र दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण ६४

अध्याय सात

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१ सारांश ६६

७.२ निष्कर्ष ६६

७.३ उपयोगिता ६८

७.४ भावी शोधका लागि सम्भावित शीर्षकहरू ७०

सन्दर्भसूची ७१

परिशिष्ट क : परीक्षणका लागि प्रयोगमा ल्याइएको सामग्री

परिशिष्ट ख : छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूको नामावली तथा प्राप्ताङ्क

तालिका सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पृष्ठ
१.	समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको प्राप्ताङ्कको विवरण	२८
२.	समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमतामा मध्यमान र मानक विचलनको विवरण	३१
३.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन	३२
४.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमतामा मध्यमान र मानक विचलनको विवरण	३५
५.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन	३६
६.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	३९
७.	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति	४०
८.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४२
९.	छात्र विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४५
१०.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४७
११.	छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४८
१२.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	५०
१३.	लैङ्गिकताका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलना	५१
१४.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक विवरण	५३
१५.	नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	५५
१६.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	५७
१७.	दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	५८
१८.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	६०
१९.	भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा नेपालीभाषी तथा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन	६१
२०.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपालीभाषी र दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	६४

स्तम्भ तथा वृत्त चित्र सूची

चित्र नं.	शीर्षक	पृष्ठ
१.	समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको प्राप्ताङ्कको विवरण	२९
२.	समग्र विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको प्राप्ताङ्कको विवरण	३०
३.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन	३३
४.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन	३४
५.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन	३७
६.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको अध्ययन	३८
७.	विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक विवरण	४१
८.	छात्र विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४६
९.	छात्र विद्यार्थीको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४७
१०.	छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	४९
११.	छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको विवरण	५०
१२.	लैङ्गिकताका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलना	५२
१३.	नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	५६
१४.	नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	५७
१५.	दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	५९
१६.	दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको स्थिति	६०
१७.	भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा नेपालीभाषी तथा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन	६३

व्यक्तिवृत्त

नाम	सिर्जना कुमारी रावत
ठेगाना	दुल्लु न.पा.-७, दैलेख
बुबाको नाम	कविराज रावत
आमाको नाम	पद्मा रावत
धर्म	हिन्दू
राष्ट्रियता	नेपाली
सम्पर्क	९८४८०७८१२१

शैक्षिक योग्यता

क्र.सं.	उत्तीर्ण तह	शिक्षण संस्था	उत्तीर्ण वर्ष
१	एस.एल.सी	श्री विजया उच्च मा.वि., दुल्लु	२०६३
२	१०+२	श्री विजया उच्च मा.वि., दुल्लु	२०६६
३	स्नातक	द्रोणाचल शिक्षा क्याम्पस, दुल्लु	२०६९
४	स्नातकोत्तर	त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौँ	२०७५